

*Вишнівський Р. Й.,**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ДО ПИТАННЯ ПРО МОТИВИ ВЖИВАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ (НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. У статті на прикладі сучасної англійської мови розглянуто основні мотиви виникнення евфемізмів; висвітлено особливості їх вживання у різних сферах життєдіяльності людини (соціально-економічній, суспільно-політичній, військовій, медичній); виокремлено комунікативний, релігійний, морально-етичний та соціальний мотиви застосування явища евфемії. Наведено приклади евфемістичної лексики, що пом'якшує дискримінацію осіб за етнічними, національними, расовими, релігійними, культурними, розумовими, статевими, фізичними та іншими ознаками.

Ключові слова: евфемізми, англійська мова, мотиви вживання, сфери вживання, дискримінація.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть вивчення мови з точки зору її внутрішнього устрою поступилося місцем дослідженню «мови в дії», тобто в мовленні. Цією тенденцією можна пояснити зростаючий інтерес до проблем її функціонування в суспільстві, проблеми мови як інструменту людської комунікації.

Увага мовознавців зосереджена і на такому різноманітному за своєю структурою і вельми важливому в лексичній системі мови лінгвістичному явищі як евфемії. Різноманітні спроби класифікувати евфемізми відображають прагнення дослідника глибше проникнути в їхню суть, розглянути їх із різних точок зору, докладніше описати структуру. Запропоновані класифікації (Л.В. Артюшкіна [2], А.М. Кацев [10], Р. Голдер [21] та ін.) свідчать про складність і багатогранність цього явища, і допомагають побачити його у всій повноті.

За останні роки з'явилося чимало досліджень, у яких розглядаються різні аспекти евфемії у сучасній англійській мові, що свідчить про неабиякий інтерес до цієї проблематики. Так, на евфемізмах у російській та англійській мовах як засобі маніпулювання у мові ЗМІ зосереджує увагу Ю.С. Баскова [3]; питання евфемії і дисфемії в газетному тексті знайшли відображення у дисертації Т.В. Бойко [4]; В.Б. Великорода аналізує семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові [6]; питання контекстуальної евфемії у сучасній англійській мові розглядає Н.Ц. Босчаєва [5]; гендерний аспект вживання евфемізмів на матеріалі англійської мови досліджує Г.А. Вільданова [7]; системний семантиці англійських евфемізмів присвячена дисертація О.О. Уварової [16]; на матеріалі бульварної жіночої прози ХХ–ХХІ ст. О.І. Манютіна аналізує лексико-семантичні та функціональні особливості евфемізмів у сучасній англійській мові [11]; евфемізми у політичній комунікації в англійській та російській мовах – об'єкт дослідницької уваги О.В. Обвінцевої О.В. [13]. Окремі аспекти досліджуваного явища висвітлено у працях як українських

(І.О. Алексєєва [1], Л.В. Зайко [8], О. Януш [17], Н.В. Таценко [14] та ін.), так і зарубіжних учених (О.Ф. Іванова [9], В.П. Москвін [12], К. Барідж [19], А. Бертрам [1], Дж. Гарнер [20], Б. Уорен [23] та ін.).

Однак, незважаючи на значну кількість праць, присвячених евфемії у сучасній англійській мові, у науковій літературі відсутні загальноприйняті критерії визначення досліджуваного явища, позаяк серед лінгвістів існують розбіжності щодо створення евфемізмів, визначення мотивів та сфер їх вживання, класифікації евфемічної лексики тощо. Динамічність і багатоаспектна природа евфемізмів є причиною великої різноманітності їх лексико-граматичних форм, емоційної нейтральності та стилістичної забарвленості.

Мета статті – розглянути мотиви виникнення та особливості вживання евфемізмів у сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Аксіомою вважається положення про зв'язок мови і культури. Адже мова є дзеркалом культури, у ній відбиваються суспільна самосвідомість народу, його менталітет, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, світовідчуття, бачення світу [15, 14]. Тому дослідники евфемізмів змушені залучати до аналізу не лише евфемістичні висловлювання, але і той соціально-культурний та мовний фон, на якому виникає потреба в евфемізмах. Саме цим фактором зумовлена основна причина вживання евфемізмів – прагнення уникати комунікативних конфліктів, не створювати у співрозмовника відчуття дискомфорту. А тому можна стверджувати, що евфемія не існує окремо від такого поняття, як ввічливість, а вживання евфемізмів, по суті, не що інше, як прояв ввічливості. Сюди належать евфемізми, що пом'якшують вікову, майнову дискримінацію, дискримінацію людей з фізичними й розумовими вадами тощо. Приміром, замість «old» (старий) вживають «mature», «senior», «advanced in years»; замість «poor» (бідний) – «the needy», «low income», «penniless», «socially deprived», «economically disadvantaged»; «cripple» (каліка) замінюють на «physically different»; «mentally challenged» або «intellectually challenged» вживають замість «stupid» (дурний); «mentally sick» – замість «mad» (божевільний); «unwaged» – замість «unemployed» (безробітний); «vertically challenged people» – замість «short people» (люди низького зросту); «hair-disadvantaged» – замість «bald» (лисий); «unseeing» – замість «blind» (сліпий); «aurally inconvenienced» – замість «deaf» (глухий); лексему «invalid» (інвалід) замінюють на «disabled», «handicapped» тощо.

Серед причин вживання евфемізмів мовознавці вказують на почуття сорому, яке змушує мовця уникати прямих позначень речей, дій і користуватися непрямими. Сюди можна віднести такі евфемізми, як: «to clear one's nose» за-

мість «blow one's nose»; «indisposition» або «period» замість «menstruation»; «to be in an interesting/delicate condition», «to be expecting a baby», «to be in the family way», «to be eating for two» замість «to be pregnant» (бути вагітною); евфемізми «Renoir woman», «Rubensesque woman», «of classic proportions», «mature figure», «corpulent», «buxom», «horizontally challenged», «big-boned», «differently sized» та інші заміняють «fat» (повний, товстий, стосовно жінок); «little boy's room» / «little girl's room», «throne room», «smallest room», «convenience», «cottage» вживають замість «toilet» (туалет); евфемізми «to powder one's nose» (попудрити носик), «to fix one's face» (поправити макіяж) вказують на необхідність вийти в туалет тощо.

Варто зазначити, що спочатку евфемізми, як культурне явище, виникли не через потребу ввічливого спілкування, а через накладення певних заборон, табу на вживання тих чи інших слів внаслідок релігійних вірувань і забобонів. Так, А.М. Кацев зазначає, що через ті чи інші релігійні чи моральні причини, тимчасово або назавжди, згідно із строгим розпорядженнями і традиціями, усіма або деякими членами соціуму, у всіх або особливих ситуаціях певні табуовані слова і вирази повинні виключатися з мовного вжитку [10, 24]. До найбільш поширених евфемізмів належать такі: «to decease», «to pass away», «to join the majority», «to go to a better place», «to go west», «to breathe one's last», «to close one's eyes» замість «to die» (помирати); «the deceased», «the late» замість «dead man» (мерець); «Lord», «Good heavens» замість «God» (Бог); «the Evil One», «Old Nick», «the Old Boy», «prince of darkness», «the Tempter», «shadow of shadows», «king of the shadows» замість «Devil» (диявол), «Satan» (сатана) тощо.

Серед мотивів вживання евфемізмів все частіше на перший план виходить бажання замаскувати неприємну правду. До камуфляжу словами і виразами вдаються у тих випадках, коли пряме позначення явища, предмета чи дії може викликати небажаний суспільний ефект, негативну реакцію масового адресата, осуд тощо. З цієї причини евфемізми використовують в соціально-економічній, суспільно-політичній, військовій, медичній та інших сферах життєдіяльності людини.

Так, різні негативні явища в економіці піддаються стійкій евфемізації. Приміром, термін «economic crisis» (економічна криза) витіснено словом «slump» (падіння), яке замінено на «depression» (депресія) або «recession». Більш сучасні терміни для позначення економічної кризи такі: «period of economic adjustment» (період стабілізації економіки), «period of negative economic growth» (період негативного економічного зростання), «downturn» (спад). Замість непопулярного терміну «tax increases» (зростання податків) використовують «revenue enhancement» (збільшення податкових надходжень до бюджету); замість strike (страйк) – «industrial action» (акція у промисловості); замість «starvation» (голод) – «undernourishment» (недоїдання). Для позначення падіння курсу валют замість «devaluation» (девальвація, знецінення) в англійській мові використовують евфемізм «exchange rate adjustment» (курсове коригування), «currency adjustment» (валютне коригування). Для пом'якшення негативного значення слів «firing», «laying off» (звільнення з роботи) виникли евфемізми «downsizing», «rightsizing», «redundancy» тощо.

Існують чимало евфемізмів, які стосуються військової сфери. Наприклад, замість слова «war» (війна) вживають «conflict» (конфлікт); замість «bombing» (бомбардування) – «limited air strike» (обмежений повітряний удар), «air support» (повітряна підтримка), замість «killing» (вбивство) – «liquidation» (ліквідація); замість «bomb» (бомба) – «device» (пристрій) тощо.

У медичній сфері також можна простежити достатню кількість евфемістичних висловлювань, спрямованих на менше травмування пацієнтів чи їхніх родичів у разі виникнення неприємних ситуацій, інцидентів. Наприклад, замість «insane asylum» (психіатрична лікарня) вживають «mental home», «mental hospital», «mental health center», «mental health clinic», «mental institution»; замість «terminal Home» (богадільня) – «hospice» (хоспіс); замість «cancer» (Рак) – «moonchild» (людина, що народилася під сузір'ям Рака); замість «patient's death» (смерть пацієнта в лікарні) – «terminal episode», «therapeutic misadventure», «negative patient care outcome»; лексему «cancer» (ракова пухлина) заміняють на «long illness», або «growth» (пухлина); «syphilis» (сифіліс) – на «social disease» (соціальна хвороба) тощо.

Багато дослідників (І.О. Алексєєва, Ю.С. Баскова, В.П. Москвін, А.М. Кацев та ін.) виокремлюють в явищі евфемії кілька аспектів, у тому числі й соціальний. Ми згодні з думкою, що використання евфемізмів нерідко зумовлено соціальними мотивами. Саме з цим пов'язане бажання завуалювати, прикрасити назви деяких непрестижних професій в англійськомовному світі (більшою мірою у США), підняти їхній соціальний статус. Так, замість «garbage collector» (сміттяр) прийнято використовувати «sanitation engineer»; замість «janitor» (двірник) – «environmental hygienist»; замість «gardener» (садівник) – «landscape-architect»; замість «servant» (служниця) – «housekeeper»; замість «undertaker» (співробітник похоронного бюро) – «mortician», «funeral director»; замість «hairdresser» (перукар) – «hairstylist» або «beautician» тощо.

З метою підвищення соціального статусу також поширені евфемістичні найменування різних закладів. Приміром, будь-який коледж прагне отримати статус університету; замість «shop» (магазин) воліють використовувати «store»; дорогі вагони першого класу в поїздах називають «first class», а дешевші – «standard».

Створення і вживання евфемізмів часто викликано комерційними мотивами, бажанням залучити клієнта купити той чи інший товар. Евфемістичні перейменування використовують для того, щоб менш заможні люди не відчували себе ущемленими. Приміром, замість слів, що вказують на низький соціальний статус («second-hand», «readymade»), з'явилися евфемізми «ready-tailored», «ready-to-wear», «slightly-second»; старі, вживані речі не називають інакше, як «reconditioned», «rebuilt», «repossessed»; замість лексеми «cheap» (дешевий) найімовірніше буде використано «inexpensive» чи «reasonably priced». Розміри одягу для повних жінок тактовно маркуються як «woman's size», «queen size», «full size» тощо.

Однією з особливостей суспільства США – багатонаціональний склад населення. Цей фактор призвів до необхідності враховувати інтереси всіх етнічних груп, особливо таких, як афроамериканці, латиноамериканці та індіанці, що не могло не позначитися на мові. Так

з'явилися евфемізми, що пом'якшують расову й етнічну дискримінацію. Наприклад, замість «негро» (негр), «black» (чорний) прийнято використовувати евфемізми «Afro-American» (афроамериканець), «member of African Diaspora» (член африканської діаспори), «person of black race» (людина чорної раси), «Non-whites» тощо; замість «Hispanics» (іспаномовний американець) пропонують варіанти «Latino» / «Latina» (латиноамериканець / латиноамериканка), «Chicano» / «Chicana» (американець / американка мексиканського походження), «Spanish American» (американець іспанського походження); слово «Oriental» замінюють на «Asian American» (американець азійського походження); замість «Indian» (індіанець) вживають «indigenous person» (місцевий житель) або «native American» (корінний американець); замість «Eskimo» (ескімос) – «Native Alaskan» (корінний житель Аляски) або «Inuit» (інук, канадський ескімос).

Високий рівень індивідуальних і колективних свобод в англomовному світі, зокрема у США, посприяв стрімкому розвитку феміністського руху, діяльності численних організацій, які відстоюють права сексуальних меншин, борються за збереження навколишнього середовища, права тварин тощо. Цей фактор також зумовив появу великої кількості евфемізмів. Так, морфеми, що вказують на статеву приналежність людини, наприклад, суфікс -man або -ess витісняються з мови разом зі словами, які замінюють на нейтральні. Тому замість «chairman» (голова) більш прийнятним є «chairperson»; лексему «spokesman» (делегат, речник) замінюють на «spokesperson»; «cameraman» (оператор) – на «camera operator», «foreman» (начальник) – на «supervisor», «fireman» (пожежник) – на «fire fighter», «postman» (листоноша) – на «mail carrier»; «businessman» (бізнесмен) – на «executive» (виконавчий директор) або паралельно – «business woman»; «policeman» (полісмен) – на «police officer»; «stewardess» (стюардеса) – на «flight attendant»; «headmistress» (директриса) – на «headteacher» тощо. З'явилися також лексичні одиниці, що позначають різні види дискримінації, наприклад, «ableism» (дискримінація осіб з фізичними вадами), «colorism» (за кольором шкіри), «heterosexism» (з нетрадиційною сексуальною орієнтацією), «ageism» (за віком), «animal lookism» (погане ставлення до тварин) тощо.

Висновки. Отже, на підставі розглянутого доходимо висновку, що евфемізми пронизують усі аспекти існування соціуму і культури, позитивно впливають на ведення комунікації, дають можливість уникнути конфліктних ситуацій. Серед основних мотивів евфемізації можна виокремити: комунікативний (бажання проявити ввічливість, висловити повагу до співрозмовника, замаскувати неприємну правду), релігійний (накладення певних заборон на вживання тих чи інших слів внаслідок релігійних вірувань і забобів), морально-етичний (бажання не порушувати певні морально-етичні норми, установлені суспільством, стосовно осіб за етнічними, національними, расовими, релігійними, культурними, статевими, фізичними та іншими ознаками), соціальний (бажання підвищити значимість певних реалій соціальної сфери).

Перспективними напрямками подальшого дослідження є порівняльний аналіз евфемізмів в англійській та українській мовах за сферами використання, вплив екстралінгвістичних факторів на вживання евфемізмів, способи та засоби евфемізації.

Література:

1. Алексеева І.О. Евфемизмы как отображения социальных zmian: від позначення табу до етикетних форм та політичної коректності // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. – Київ, 2002. – №7. – С. 1–10.
2. Артюшкина Л.В. Семантический аспект эвфемистической лексики в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук / Л.В. Артюшкина. – М., 2001. – 135 с.
3. Баскова Ю.С. Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ (на материале русского и английского языков) / Ю.С. Баскова: Автореф. дисс. канд. филол. наук. – Краснодар, 2006. – 16 с.
4. Бойко Т.В. Эвфемия и дисфемия в газетном тексте / Т.В. Бойко: Автореф. дисс. канд. филол. наук. – Санкт-Петербург, 2006. – 25 с.
5. Босчаева Н.Ц. Контекстуальная эвфемия в современном английском языке: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филолог. наук (10.02.04) / Н.Ц. Босчаева. – Л.: ЛГУ, 1989. – 16 с.
6. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові / В.Б. Великорода: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Львів, 2008. – 19 с.
7. Вильданова Г.А. Гендерный аспект эвфемизации: на материале английского языка / Г.А. Вильданова: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Бирск, 2008. – 194 с.
8. Зайко Л.В. Політкоректна лексика сучасної англійської мови як різновид евфемізмів. [Електронний ресурс] / Л.В. Зайко // – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/31/1893-politkorektna-leksika-suchasno%D1%97-anglijsko%D1%97-movi-yak-riznovid-evfemizmv.html>.
9. Иванова О.Ф. Эвфемистическая лексика как отражение ценностей англоязычных культур: дис. ... канд. филол. наук / О.Ф. Иванова. – М., 2004. – 181 с.
10. Кацев А.М. Эвфемизмы в современном английском языке: Опыт социолнгвистического описания / А.М. Кацев: Дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1977. – 190 с.
11. Манютина О.І. Лексико-семантичні та функціональні особливості евфемізмів у сучасній англійській мові (на матеріалі бульварної жіночої прози ХХ–ХХІ ст.): Автореф. Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / О.І. Манютина; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2008. – 20 с.
12. Москвин В.П. Эвфемизмы: Системные связи, функции и способы образования // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3. – С. – 58–70.
13. Обвинцева О.В. Эвфемизм в политической коммуникации (На материале английского языка в сопоставлении с русским) / О.В. Обвинцева: Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2004. – 192 с.
14. Таценко Н.В. Семантичні та прагматичні аспекти евфемії у англomовному політичному дискурсі (на матеріалі промов Барака Обами) / Н.В. Таценко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Том 26 (65). – № 1 – С. 164–168.
15. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация (Учеб. пособие) / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
16. Уварова Е.А. Системная семантика английского эвфемизма / Е.А. Уварова: Автореф. дисс. канд. филол. наук. – М., 2012. – 20 с.
17. Януш О. Евфемізми і мовна естетика. [Електронний ресурс] / О. Януш. – Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-22.pdf>.
18. Bertram A. NTC's Dictionary of Euphemisms. – NTC Publishing Group, 1998. – 314 p.
19. Burridge K. Is Political Correctness a Euphemism for Euphemism? [Електронний ресурс] / K. Burridge. – Режим доступу: <http://www.abcnetai/m/arts/Img.»stories/s21564htm>.
20. Garner J.F. Politically Correct Bedtime Stories. – New York: Macmillan; Toronto: Maxwell Macmillan Canada; New York: Maxwell Macmillan International, 1994. – 79 p.
21. Holder R.W. How Not To Say What You Mean: A Dictionary of Euphemisms / R.W. Holder. – Oxford-New-York: Oxford University Press, 2002. – 525 p.
22. Neamen J.S., Silver C. Book of Euphemism. The hilarious guide to the unmentionable. / J.S. Neamen, C Silver. – London: Wordsworth Editions LTD, 1995. – 310 p.
23. Rawson H. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. (Revised Edition) / H. Rawson. – N.Y.: Crown Publishers Inc., 1995. – 463 p.
24. Warren B. What Euphemisms Tell us about the Interpretation of World / B. Warren. – Studia Linguistica, 1996. – V. 46. – № 2. – P. 128–142.

Вышневский Р. И. К вопросу о мотивах употребления эвфемизмов (на примере современного английского языка)

Аннотация. В статье на примере современного английского языка рассмотрены основные мотивы возникновения эвфемизмов; освещены особенности их употребления в различных сферах жизнедеятельности человека (социально-экономической, общественно-политической, военной, медицинской); выделены коммуникативный, религиозный, морально-этический и социальный мотивы применения явления эвфемии. Приведены примеры эвфемистической лексики, смягчающей дискриминацию лиц по этническим, национальным, расовым, религиозным, культурным, умственным, половым, физическим и другим признакам.

Ключевые слова: эвфемизмы, английский язык, мотивы употребления, сферы использования, дискриминация.

Vyshnivskyi R. Views on motives of using euphemisms in Modern English

Summary. The article deals with basic motives of using euphemisms in Modern English. The peculiarities of use of English euphemisms in various spheres of human activity (social, economic, socio-political, military, medical) are shown; the communicative, religious, moral, ethical and social reasons for phenomenon are singled out. We have provided examples of euphemistic vocabulary that mitigates discrimination against individuals on ethnic, national, racial, religious, cultural, intellectual, sexual, physical and other characteristics.

Key words: euphemisms, English, motives of use, spheres of use, discrimination.